

A TASZ az abortuszról

Magyarországon - csakúgy, mint a legtöbb demokratikus államban -, időről időre fellángol a vita a terhességmegszakítás engedélyezéséről: vajon a magzatot is megilleti-e az élethez való jog vagy a nők szabadon dönthetnek az abortuszról. A terhességmegszakítás jogi szabályozásának meg kell felelnie a méltányosság, az emberi jogok és a világnézeti semlegesség követelményének. Elsődleges szempont, hogy nem szabad önkényesen különbséget tenni sem a terhes nők, sem a magzatok között. Emellett tekintetbe kell venni az alkotmány biztosította egyéni jogokat, melyek korlátozására csak kivételesen, indokolt esetben kerülhet sor. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a polgárok hit, világnézet, erkölcsi életfelfogás tekintetében különböznek egymástól. Ezért a szabályok nem alapulhatnak olyan elveken, amelyeket a polgároknak csak egy része vall magáénak.

Az alkotmány biztosítja a magánélethez és az egyéni önrendelkezéshez való jogot

Hazánkban 1989-ben a régi cím alatt új alkotmány született, amely deklarálja a polgárokat megillető alapvető jogokat. Az alaptörvény emberi jogi katalógusának élén, az 54. § (1) bekezdésében olvasható, hogy "a Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van ... az emberi méltósághoz". Az Alkotmánybíróság szerint az emberi méltósághoz való jog az egyén autonómiájának védelmére szolgál minden olyan esetben, amikor az alkotmányban megfogalmazott alapjogok egyike sem alkalmazható.

Az elmúlt években az Alkotmánybíróság számos egyéni jogosultságot fogalmazott meg az emberi méltósághoz való jog alapján. Így született meg "a magánszféra védelméhez fűződő jog", "a vérségi származás megismeréséhez való jog", "a házasságkötés szabadságához való jog", "az önrendelkezéshez való jog", "az általános cselekvési szabadság joga".

Vagyis az alkotmány - anélkül, hogy nevesítené - védi a magánélet szabadságát, és biztosítja az egyének önrendelkezési jogát. Természetesen a magánszféra néhány kiemelkedően fontos elemét az alkotmány külön említi. Ilyen a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog [55. § (1) bekezdés], a magánlakás sérthetlenségéhez és a magántitokhoz való jog [59. § (1) bekezdés], valamint a lelkiismereti és vallásszabadság [60. § (1) bekezdés]. Az alaptörvény morális elve, hogy a kormányzat nem avatkozhat be az emberek saját életükkel kapcsolatos döntéseibe, az államnak nincs keresnivalója a polgárok hálósobájában.

A nők alkotmányos joga a saját testük és sorsuk feletti rendelkezés

Mindenkinek alapvető joga, hogy maga rendelkezék a testével. Ez következik az emberi méltóság tiszteletéből. Emellett elvitathatatlan emberi jog, hogy mindenki a maga felfogása szerinti jó élet megvalósítására törekedjék, hogy önállóan határozza meg, milyen életet akar élni. Akit a teste és sorsa fölötti rendelkezésben korlátoznak, azt a személye fölötti rendelkezésben, az önmaga fölötti rendelkezésben korlátoznak.

A nők önrendelkezési jogának része az is, hogy terhességükről rendelkezhetnek. A terhesség a nő testében zajló folyamat. Amíg fennáll, a terhes nő életének minden fontos vonatkozását, a nő egész identitását döntően meghatározza. Ezért a róla való rendelkezés elvonása a legsúlyosabb módon érinti a nő önrendelkezését.

A terhes nő későbbi személyes sorsát alapvetően befolyásolja, hogy megszüli-e a gyermekét. Ha az állam kényszeríti a magzat kihordására, megfosztja a sorsa fölötti rendelkezéstől, ezzel emberi jogának gyakorlását hiúsítja meg. Tehát a nő teste és sorsa feletti rendelkezési joga alapvető szempont az abortusz szabályozásánál. Mindezt felismerte és megfogalmazta az Alkotmánybíróság is 1991-ben, amikor határozatot hozott az abortusz alkotmányosságáról: „A terhesség olyan változásokkal jár az anya szervezetében, s – normális esetben – a gyermeknevelés olyannyira meghatározza az anya további életét, hogy az Alkotmánybíróság megítélése szerint az abortusz lehetőségének ... szűk körű kizárása is közvetlenül és lényegesen érinti az anya önrendelkezési jogát.”

Az állam nem kutakodhat a nők magánéletében

Aki önként vállalta a testi kapcsolatot, nem feltétlenül vállalta a kapcsolat gyümölcsét is. A nemi élet esetleges következményeinek ismerete nem azonos e következmények akarásával és vállalásával. Az elköteleződés leggyakrabban a terhesség tényének felismerése után, személyes mérlegelés folyamatában következik be.

Olykor a magzat kihordása annyira súlyos áldozatot kívánna a nőtől, hogy azt az állam nem várhatja el, és nem kényszerítheti ki. Nemcsak az élet és a testi egészség súlyos kockáztatása, valamint a testi erőszak elszívásának traumatikus emléke jelenthet rendkívül súlyos áldozatot, hanem az egyén életvezetésének más okok miatti megnehezédése is. Ilyen ok lehet például, ha a gyermekvállalás a család életének pénzügyi ellehetetlenülését eredményezné; ha

a nő egyetemista, és a szülés megakadályozná tanulmányai folytatásában; ha a férj nem akar gyermeket, ezért a nőnek aközött kell választania, hogy a társát vagy a magzatát tartja meg; ha a teherbeesés után tudódik ki, hogy a férjnek van egy másik kapcsolata. Vagyis ha a gyermek felneveléséhez elengedhetetlen családi vagy anyagi feltételek hiányoznak. Minden olyan esetben, amikor a terhesség a nő számára súlyos válsághelyzetet: testi vagy lelki megrendülést, társadalmi ellehetetlenülést okoz, a várandós nőnek - terhessége felismerése után, annak első szakaszában - joga van az abortuszra.

A súlyos válsághelyzet indokhalmazát az jellemzi, hogy nem lehet kimerítő katalógusát adni, mert mindig adódhat új helyzet, amely legitim indokot teremt az abortuszra. A magánélethez és az önrendelkezéshez való jogot sértené, ha hatóságok kutakodnának a nők magánszférájában. Emellett az állam világnézeti semlegességének és a polgárok lelkiismereti szabadságának elvéből is az következik, hogy az állam nem döntheti el a polgárok helyett, hogy az ő életükben mi teremt súlyos válsághelyzetet. Nem az állam hatóságaira és nem az orvosokra, hanem magukra a terhes nőkre kell bízni annak eldöntését, hogy a gyermekszülés személyes életválsággal fenyegeti-e őket.

Egyedüli legitim cél az lehet, hogy a várandós nők – terhességük felismerése után - komolyan szembenézzenek tulajdon erkölcsi meggyőződéseikkel, felelős módon mérlegeljék, hogy a terhesség elutasításának indoka – a saját legjobb felfogásuk szerint – valóban kellő súlyú-e, és olyan döntést hozzanak, melyet jó lelkiismerettel vállalhatnak. Az abortuszt megfelelően indokolja, hogy bizonyos körülmények között a terhes nőtől nem várható el a magzat kihordása és megszülése.

A magzati élet is alkotmányos védelem alatt áll

Az Alkotmánybíróság 1991-ben hozott abortusz-határozatában kifejtette, hogy a magzati élet akkor is alkotmányos védelem alatt áll, ha az állam nem ismeri el a magzatot emberi jogokkal felruházott személynek. Az állami védelem tárgya „az emberi élet mint érték”, „általában az emberi élet és létfeltételei”. Ebből következik, hogy az állam „életvédelmi kötelessége kiterjed a keletkezőben lévő emberi életre is”. Emellett tekintetbe kell venni, hogy a magzat fogantatásától potenciális ember, az érzőképesse váló magzatnak pedig már érdekek is tulajdoníthatóak. Ugyanakkor a magzat erkölcsi értelemben nem személy, nem tagja, nem aktív résztvevője az emberek morális közösségének. Következésképpen az állam a magzati élet védelme érdekében korlátozhatja, de nem hagyhatja figyelmen kívül a nők

önrendelkezési jogát.

A magzati élet védelme azt követeli, hogy indokolatlanul sohasem szabad abortuszt végezni, a terhesség középső szakaszában a magzatot erősödő jogi védelem illeti meg, míg az anyaméhén kívül is életben tartható magzat életét csak végszükség esetén, az anya életének megmentése érdekében szabad elvenni. A magzati élet tisztelete az abortusz bizonyos korlátozását kívánja, ugyanakkor a terhes nők önrendelkezési joga alapján az indokolt terhességmegszakításokat lehetővé kell tenni.

A magzat más tekintetben is különbözik a világra jött embertől: életben maradásához a terhesség utolsó néhány hetéig szüksége van az állapotos nő testére. Más szóval, a terhes nőnek el kell fogadnia, hogy a magzat a méhében növekszik, s hogy ehhez igénybe veszi a szívműködését, izomzatát, anyagcseréjét. Testi-lelki megterhelést, életmódjának lényeges változását, olykor maradandó következményeket kell vállalnia. Ezért a magzat védelme mindig sokkal korlátozottabb, mint a már megszületett emberé.

Demokratikus államok: széleskörű megegyezés az abortusról

Az abortusz radikális korlátozása és korlátlan szabaddá tétele közötti megengedő jogi szabályozás, illetve joggyakorlat érvényesül az észak-amerikai és az európai demokratikus országokban. Kanadában és az Egyesült Államokban a nők alkotmányos jogának számít az abortusz a terhesség első három hónapjában. Ebben a szakaszban az indokok széles köre alapján végezhető el az abortusz Nyugat-Európa legtöbb államában. A kivételt csak a szigorú valláserkölcsei alapokon az abortuszt minden körülmények között tiltó Írország jelenti. Közép- és Kelet-Európában - a stabil abortusz-törvény nélküli Lengyelországot leszámítva - a fejlett nyugati demokráciákhoz hasonlóan mérsékelten megengedő szabályok érvényesülnek.

Sokhelyütt a terhességmegszakítás feltételének számít a tanácsadón, tájékoztatón való részvétel. Azon országok többségében, ahol indoklástól teszik függővé a terhesség megszakítását, a szabályozás az egészségügyi okok mellett a várandós nő súlyos válsághelyzete esetén is lehetővé teszi az abortuszt. A német abortusztörvény a „schwerwiegende Notlage” (súlyos szorultság) fogalmát használja, amelyhez hasonló a francia jogszabály „situation de détresse” (szorult helyzet) meghatározása. Sőt, Németországban 1995 óta az állapotos nőn kívül más nem mérlegelheti az abortusz szociális indokoltságát, és a kötelező tanácsadón nem szükséges a személyazonosság feltárása. Mindezek mellett Belgium és Norvégia joga is biztosítja a nők számára az abortuszt a

terhesség első 12 hetében, anélkül, hogy fel kellene tárniuk, miért okoz válsághelyzetet a magzat kihordása.

Tehát a demokratikus államokban széleskörű megegyezés alakult ki a tekintetben, hogy a terhesség első szakaszában a nők önrendelkezési jogáé az elsőbbség, míg a késői szakaszban az abortusz tilos.

A magyar helyzet

Magyarországon 1956 után mérsékelten megengedő abortuszrendeletek voltak életben. 1973-ban erősen szigorodtak a szabályok, bár az utolsó kommunista kormány 1988-ban valamelyest enyhített rajtuk. A jogállami alkotmány elfogadása és a szabad választások után, elsősorban a radikális korlátozás híveinek fellépésére nyilvános vita bontakozott ki az abortusz jogi szabályozásáról. A magzatvédők indítványára született meg 1991-ben az Alkotmánybíróság határozata [64/1991. (XII. 17.) ABh.], amely megfogalmazta az abortusz-szabályozás alkotmányos kereteit: eszerint a nők önrendelkezési joga miatt az abortusz nem tiltható be, ugyanakkor a magzati élet védelme érdekében nem engedhető meg indok nélkül. 1992-ben az Országgyűlés e határok között maradván, európai összehasonlításban mérsékelten korlátozó törvényt fogadott el. Az abortuszt akkor engedélyezik Magyarországon, ha a törvényben meghatározott indokok valamelyike fennáll, és a terhes nő tanácsadáson vesz részt. Mindehhez várakozási idő is kapcsolódik: a terhességet megszakító műtét elvégzésére az abortusz-kérőlap kiállítását és a tájékoztatást követő harmadik nap eltelte után kerülhet sor. E feltételek együttes alkalmazása ritka az európai jogalkotásban.

A magyar jog szerint a magzat nem emberi jogokkal felruházott személy, a jogosultságok az élve születéstől függően illetik meg az embereket. Ennek ellenére a magzat nem védtelen, az abortusz nem korlátlan. Egyfelől számos európai állam gyakorlatához hasonlóan a magyar jog is abból indul ki, hogy a jogszabályok rendelkezéseivel szemben végrehajtott magzatelhajtás bűncselekmény (Büntető törvénykönyv 169. §). Elsősorban a méhmagzat védelmében szigorú szankció, a börtönbüntetés fenyegeti azt az orvost és terhes nőt, aki nem a törvényes eljárás szerint, nem a törvényes feltételeknek megfelelően végzi (végezteti) el az abortuszt. Másfelől a terhességmegszakítás kizárólag indokolt esetben megengedett, és a 12. hét leteltével arra már csak rendkívül szűk körben van lehetőség. Vagyis a nők önrendelkezési jogának

biztosítása mellett érvényesül a magzati élet védelme is az indokolatlan abortuszokkal szemben.

A kilencvenes évek elején kialakított magyarországi abortusz-szabályozás méltányos konszenzus eredménye. Az Országgyűlés meggyőző többsége (a jelenlévő képviselők 73 %-a) szavazta meg a törvényt, holott egy jóval szigorúbb tervezet is a törvényhozás napirendjén volt. A parlamenti szavazás tükrözi a magyar társadalom felfogását: a felnőtt magyar polgárok 70-75 %-a legalább két évtizede a jelenleg érvényben lévő vagy annál is megengedőbb szabályozás híve.

Az Alkotmánybíróság 1998 őszén bírálta el az abortusztörvény alkotmányosságát [48/1998. (XI. 23.) ABh.]. A döntés egyrészt megállapította: nem sérti az alaptörvényt, hogy az állapotos nő válsághelyzete esetén is lehetőség van a terhesség megszakítására. A határozat másrészt kimondta, hogy az állam eltekinthet a válsághelyzet vizsgálatáról, ha eleget tesz magzatvédelmi kötelességének. E feladatának az állam elsősorban a terhestanácsadás továbbfejlesztésével és a krízishelyzetben lévő nők megsegítésével tehet eleget. Ugyanakkor a döntés nem zárta ki annak lehetőségét sem, hogy az állam a válsághelyzet mibenlétének feltárására kötelezze a nőket.

Az abortusz mint népesedéspolitikai eszköz?

Az élve születések száma 1981 óta évről évre csökken, közel két évtizede nem éri el a halálozásokét. Hasonlóan a többi jóléti államhoz, Magyarországon a népesség fogy, korösszetétele egyre kedvezőtlenebb. Ez a demográfiai szempont is megjelenik az abortusz tiltását szorgalmazók érvei között. A TASZ-nak azonban az az álláspontja, hogy az állam a kedvezőbb demográfiai mutatók elérése érdekében nem korlátozhatja az abortuszt.

Annak, hogy egy emberpár nem vállal gyermeket, nincs mérhető hatása az élve születések teljes számára, és nincs kimutatható hatása más emberek sokaságának választására sem. Ilyen esetben az egyéni döntés csupán véletlen elem egy statisztikai sokaságban, és nem tesz érzékelhető hatást az összesített mutatókra. Ezért a családtervezés a felnőtt egyének kizárólagos döntési körébe tartozik. Ahogy a terhesség megelőzése, a fogamzásgátlás magánügy, úgy - a népesedéspolitikai szemszögéből - magánügy a terhesség megszakítása is.

Nincs közvetlen összefüggés az abortusz szabályai és gyakorisága között. Kontinensünkön a terhességmegszakítások száma Hollandiában és a skandináv országokban a legalacsonyabb,

ott, ahol a szabályozás a leginkább megengedő. Ugyanakkor a nyolcvanas években ez a szám Ceaușescu Romániájában volt a legmagasabb, ahol az idő tájt (Írországot leszámítva) a legdrágóbb rendszabályok érvényesültek. Tehát a szabályok szigorítása nem megfelelő eszköz az abortuszok visszaszorítására. E cél elérése sokkal inkább függ a születésszabályozási kultúra emelkedésétől: a szexuális felvilágosítástól, a fogamzásgátló eszközök hozzáférhetőségétől.

A kormányzati családpolitika változása sem indokolhatja az abortusz-szabályok szigorítását. Ellenkező esetben azon abszurd helyzet állna elő, hogy a súlyos anyagi vagy családi válsághelyzetben lévő terhes nők pusztán azért nem választhatnák az abortuszt, mert a kormányzat szűkítette a családok támogatását. E logika alapján az abortusztörvény felülvizsgálatát indokolná minden családpolitikai változtatás, akár szűkül, akár bővül az ellátások köre.

Be kell látni, hogy - a legszélsőségebb eseteket leszámítva - korlátozó népesedéspolitikai eszközökkel nem lehet tartósan befolyásolni a népszaporulatot. Ha az abortuszok száma magas, nem a tiltástól, hanem a születésszabályozási kultúra fejlesztésétől várható eredmény. A családi és anyasági támogatások odaítélésénél pedig a méltányosság és a rászorultság elvének kell érvényesülnie.

A TASZ az abortusz szigorítása ellen

Magyarországon az 1992-es törvény elfogadása óta magzatvédők többször kezdeményezték - részint az élet szentségére, részint a népesség fogyására hivatkozva - az abortusz törvényi feltételeinek szigorítását. A TASZ megítélése szerint az abortusz radikális korlátozása egyrészt nem érne el célját, másrészt rendkívül káros társadalmi következményekkel járna, harmadrészt sértené a nők önrendelkezési jogát, magánéleti és lelkiismereti szabadságát.

⇒ A tiltó abortuszpolitika nem érne célt: az összes abortuszok száma jóval kisebb arányban csökkenne, mint amilyen arányban az illegális magzatelhajtás gyakorisága növekedne. (Figyelmeztető, hogy a hetvenes évek előtt, amikor a demokratikus államok többsége még tiltotta a terhességmegszakítást, mindenütt az illegális abortuszok rendkívül magas számával szembesültek.)

⇒ Ennek megfelelően emelkedne az abortusszal összefüggő halálesetek és súlyos egészségkárosodások száma. Megszaporodnának a teherbeesés miatti öngyilkosságok.

Emellett ugrásszerűen növekedne az állami gondozásban és az utcán felcseperedő gyerekek száma.

⇒ Szélsőséges szigorítás esetén szülésre kényszerülnének a megerőszakolt nők, a teherbe esett gyereklányok, a súlyos életválságba került asszonyok, ugyanakkor világra kellene hozni a nagymértékben károsodott magzatokat.

⇒ Ezek mellett tiltottá válnának azon fogamzásgátló eszközök, amelyek megakadályozzák a megtermékenyített petesejt méhen belüli beágyazódását (fogamzásgátló tabletták, spirál).

⇒ Tilossá válna az in vitro megtermékenyítés, mert a beültetett zigóta megtapadása érdekében mindig több petesejtet termékenyítenek meg és juttatnak a méhbe, tudván, hogy ezek többsége pusztulásra van ítélve.

⇒ A világnézetileg elfogult szabályozás szembeállítaná a különböző erkölcsi meggyőződésű és életfelfogású embereket, és ellentétben állna az állam világnézeti semlegességének követelményével.

⇒ Az abortusz-szabályok szigorítása súlyosan sértené a nők saját testük és sorsuk feletti rendelkezési jogát. Az állam olyan területre hatolna be, ahol semmi keresnivalója: a polgárok hálósobájába, a nők magántitkai közé.

⇒ A nők válsághelyzetének hatósági ellenőrzése sértené a magánélethez való jogot. Az állam nem illetékes a krízishelyzetben lévő állapotos nők döntésének erkölcsi megítélésére.

⇒ Az abortuszt megelőző tanácsadás és segítség csak akkor érheti el célját, és csak akkor nem sért jogokat, ha önkéntességen alapul, és nem jelkent erkölcsi nyomásgyakorlást a nő számára, ha tiszteletben tartja a magántitkokat, továbbá, ha szélsőséges irányultságoktól mentes, felkészült tanácsadó szolgálat végzi.

Vagyis a terhességmegszakítás lényeges korlátozása betarthatatlan és jogsértő volna. Ennek alternatívája az a mérsékelt és méltányos abortusz-szabályozás, amely a nők önrendelkezési jogának biztosítására helyezi a hangsúlyt, de nem feledkezik meg a magzati élet védelméről sem. Ez felel meg az európai normáknak és az uralkodó európai joggyakorlatnak, és ez egyezik meg a magyar közvélemény döntő többségének elvárásaival is.